

RULER MARTYRS ON THE PERIPHERY OF MEDIEVAL EUROPE

Simon Malmenvall: *Ruler Martyrs on the Periphery of Medieval Europe: Boris and Gleb of Kievan Rus, Jovan Vladimir of Dioclea, and Magnus Erlendsson of Orkney*.
Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology, Institute of Theological Research, 2021. 145 str.

Študija Simona Malmenvalla *Ruler Martyrs on the Periphery of Medieval Europe* [sln. *Vladarski mučenci na obrobju srednjeveške Evrope*] s številnih vidikov predstavlja zanimivo in pomembno novost v slovenski humanistiki. Najprej že zato, ker je avtor eden redkih slovenskih zgodovinarjev, ki se primarno ne posveča preučevanju raziskovalnih tematik, neposredno povezanih s slovenskim ozemljem. Malmenvall je doslej raziskoval predvsem srednjeveško zgodovino vzhodne Evrope, predvsem Kijevske Rusije, o kateri je objavil številne članke v domačih in tujih znanstvenih revijah, sintezo njegovega raziskovalnega dela pa predstavlja monografija *Kultura Kijevske Rusije in krščanska zgodovinska zavest*, nastala na podlagi avtorjeve doktorske disertacije, ki jo je 2019 izdala Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani. Monografija o vladarskih mučencih torej deloma predstavlja logično nadaljevanje in razširitev njegovega dosedanjega raziskovanja, saj se je s hagiografskim opusom, posvečenim svetniškima bratoma Borisu in Glebu, avtor že ukvarjal v okviru svojih raziskav zgodovine Kijevske Rusije. Poleg tega Malmenvallov raziskovalni pristop zaznamuje izrazita interdisciplinarnost, saj v svojem delu združuje zgodovinske s teologijo in literarnimi študijami. Vse izpostavljene lastnosti veljajo tudi za Malmenvallovo najnovejše monografsko delo.

Monografija je zasnovana kot primerjalna analiza hagiografskih tekstov, ki predstavljajo tri primere t. i. vladarskih mučencev. Gre za poseben tip krščanskega svetništva oz. mučeništva, saj ti mučenci niso bili umorjeni iz sovraštva do vere s strani nekristjanov, temveč so kot pripadniki različnih evropskih vladarskih rodbin padli pod rokami svojih (krščanskih) sorodnikov, ki so jih dali usmrtiti kot oviro lastnim vladarskim ambicijam. Kot svetniško krepost so sodobniki prepoznali njihovo odločitev, da se napadalcem ne uprejo, temveč da smrt sprejmejo prostovoljno, sledeč zgledu Kristusove žrtve na križu, pri čemer jih je vodila želja po izogitvi širšega prelivanja krvi, ki bi izbruhnilo v primeru bratomornega spopada za oblast. Vladarski mučenci predstavljajo geografsko precej ozko omejeno skupino krščanskih svetnikov, saj vsi primeri takega tipa svetništva izvirajo iz vzhodnih, jugovzhodnih in severnih obrobij srednjeveške Evrope, in sicer iz političnih tvorb, v katerih se je krščanstvo uveljavilo šele nedavno pred njihovim mučeništvom. Zanimivo je, da je bil tak tip svetništva popolnoma nepoznan v osrednji Evropi in Bizantinskem cesarstvu, tedanjem središču katoliškega (latinskega) in pravoslavnega krščanstva. Avtor v delu natančneje analizira tri primere vladarskih mučencev iz 11. in 12. stoletja, in sicer brata Borisa in Gleba (Kijevska Rusija), kneza Jovana Vladimirja (Duklja) in jarla Magnusa Erlendssona (Orkneyjski otoki). Na ta način so predstavljeni primeri vladarskih mučencev v različnih geografsko-političnih kontekstih, kar omogoča ploden primerjalni pristop ter posledično prepričljivo končno interpretacijo.

Obravnavani primeri vladarskih mučencev, kot nam jih posredujejo hagiografski spisi, so si kljub velikim geografskim razlikam v marsičem podobni. Knežja brata Boris in Gleb (umrla leta 1015), sinova kijevskega kneza Vladimirja Velikega, je po smrti očeta dal ubiti njun starejši brat Svjatopolk, pri čemer sta brata prostovoljno sprejela smrt. Podobno je ravnal tudi dukljanski knez Jovan Vladimir (umrl 1016), ki ga je dal umoriti njegov sorodnik, bolgarski car Ivan Vladislav. Po ukazu svojega sorodnika Hakona Palssona je umrl tudi orkneyjski jarl Magnus Erlendsson (leta 1115 ali 1117). Vse omenjene zgodovinske osebnosti povezuje

odločitev, da se v prid ohranitve miru prostovoljno odpovedo svojemu lastnemu življenju, kar so pisci hagiografij nato naknadno osmislili s teološkega vidika.

Malmenvallova študija temelji na semiotični analizi hagiografskih tekstov. Predstavitev posameznih mučencev avtor začenja s predstavitvijo izvora in značilnosti relevantnih hagiografij, a v ospredju je njihova vsebinska analiza. Pri tem je smiselno izpostaviti, da avtorja primarno ne zanima pozitivistično razumljena zgodovinska »resnica« za hagiografsko interpretacijo dogajanja, temveč je v ospredju analiza le-te. Teološko-simbolična zaznamovanost tekstov je s pozitivističnega vidika iskanja zgodovinskega jedra problematična, iz kulturološkega zornega kota pa izjemno dragocena, saj omogoča rekonstrukcijo miselnega sveta tedanjih (kleriških) intelektualnih elit, pa tudi izzivov, s katerimi so se soočale. Za vse tekste je značilno, da so njihovi avtorji smrt mučencev razlagali in osmišljali v luči simbolno nasičene biblične zgodovine, ki posreduje (ponavljajoče se) vzorce razmerja med Bogom in človekom. Poleg teološke razlage hagiografskih poudarkov pa se avtor posveča tudi funkcionalnosti tekstov v tedanjem kulturno-političnem kontekstu. Pojav vladarskih mučencev je po Malmenvallovem mnenju treba razumeti upoštevajoč skupne značilnosti in izzive nedavno pokristjanjenih družb na evropskem obrobju. Na prvem mestu so mučenci služili utrjevanju podobe novega ideala krščanskega vladarja v primerjavi s pogansko preteklostjo, ki je bila na ljudski ravni še kako živa. Obenem pa so služili tudi želji po samopotrjevanju lokalnih cerkvenih in posvetnih elit, ki je koreninila v (nezavednem) manjvrednostnem kompleksu do kulturno in teološko superiornih (ter mnogo starejših) krščanskih sil v bližini. Pojav domačih svetnikov je dokazoval, da so dežele na obrobju kljub poznemu sprejetju krščanstva že versko »zrele« in posledično enakovredne drugim skupnostim v krščanski ekumeni. Končno je treba izpostaviti še notranje politične potrebe teh političnih tvorb, ki so se soočale s spopadi za oblast znotraj vladajočih dinastij, kar je pogosto vodilo do izbruha krvavih bratomornih spopadov. Omenjeni vidik je še posebej izrazit v hagiografski obravnavi smrti Borisa in Gleba, ki predstavljata prva kanonizirana vzhodnoslovanska svetnika. Njuna usoda je bila pogosto tematizirana v tedanji hagiografski literaturi, s čimer je nastal cikel pripovedi o Borisu in Glebu. Spričo pogoste obravnave smrti knežjih bratov avtor sklepa, da je njuno ravnanje predstavljalo odgovor domače kleriške elite na osrednji politični problem Kijevske Rusije v 11. stoletju.

Malmenvallova študija je tako zaradi svoje vsebine kot tudi metodološkega pristopa zanimiva za širok spekter raziskovalcev, od zgodovinarjev in teologov do slavistov in raziskovalcev, dejavnih na področju kulturnih študij. Kot njeno odliko lahko poleg izvrstnega poznavanja virov, podrobne analize in prepričljive končne interpretacije izpostavim tudi širok nabor uporabljene sekundarne literature. Delo predstavlja pomembno novost v slovenski humanistiki, zaradi objave v angleškem jeziku pa lahko sklepamo, da bo doseglo tudi širši mednarodni krog (strokovnih) bralcev.

Matic Batič

Študijski center za narodno spravo (SCNR)

matic.batic@scnr.si

DOI 10.57589/srl.v70i2.4011